

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מטות-מסעי תשפ"ד¹

(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)

לתת לכל דבר את המשקל הנכון

בארץ כנען" (במדבר לב, כט-ל). כלומר, משה מתנה עם בני גד ובני ראובן תנאי כפול: אם יעברו עם בני ישראל את הירדן וישתתפו במלחמת כיבוש הארץ – יקבלו את עבר הירדן לנחלה. ואם לא יעברו ולא ישתתפו – לא יקבלו את עבר הירדן לנחלה.

האם גם בזה קבלו בני גד ובני ראובן את דברי משה? האם הסכימו לתנאי שהתנה עמם?

התשובה היא – יתכן שלא! שכן בני גד ובני ראובן אינם חוזרים על דברי משה בלשון תנאי, אלא אומרים רק: "נחנו נעבר חלוצים לפני ה' ארץ כנען, ואתנו אַחֲזַת נחלתנו מעבר לירדן" (שם, לב). אפשר לפרשת את הדברים שבני אופנים. אפשר לפרש שבני גד ובני ראובן קיבלו את התנאי, ורק הוסיפו ואמרו: "נחנו נעבר חלוצים" וכו'. כלומר: ודאי שנעבור, ואין צורך בתנאים.

אבל אפשר לפרש גם באופן אחר. אפשר לפרש, שבני גד ובני ראובן לא קבלו את התנאי של משה רבינו, עכ"פ לא במלואו. משה רבינו אומר: "אם יעברו בני גד ובני ראובן - ונתתם להם את ארץ הגלעד לְאַחֲזָהּ". כלומר: בשעת חלוקת הארץ, ורק אז - ונתתם להם את ארץ הגלעד". אך עד אז - ארץ הגלעד איננה שלהם. על כך אומרים בני גד: "נחנו נעבר חלוצים לפני ה' ארץ כנען, ואתנו אַחֲזַת נחלתנו מעבר לירדן". כלומר: איננו מוכנים שרק לא אחר קיום התנאי תנתן לנו ארץ הגלעד לנחלה; אלא "נחנו נעבר חלוצים... נְאֻתְנוּ אַחֲזַת נחלתנו מעבר לירדן". רצוננו שהמתנה תחול כבר מעכשיו, וכבר בשעה שנעבור חלוצים, תהיה ארץ הגלעד שייכת לנו (כמובן, בתנאי שאחר כך נעבור חלוצים).

אם זהו הפשט בפסוק, מובן למה לא כפלו בני גד ובני ראובן את התנאי. הרמב"ם סובר, שרק בדבר שחלותו תהיה בעתיד, צריך תנאי כפול. אבל בדבר שחל מעכשיו, אין צורך תנאי כפול (רמב"ם פ"ו מהלכ' אישות ה"ז וה"ח). ממילא, לדעת הרמב"ם ניתן לפרש, שמסיבה זו בני גד ובני ראובן אינם כופלים את התנאי, כי הם לא מסכימים למה שמשה מציע, שרק אחרי כיבוש הארץ הם יקבלו את ארץ הגלעד, אלא רצונם שהמתנה תחול מעכשיו, ואם כך - אין צורך לכפול את התנאי.

ומשה, האם הוא קיבל את הדרישה הזאת? – כנראה שכן. מניין? שכן מיד אח"כ כתוב: "ויתן להם משה, לבני גד ולבני ראובן... את ממלכת סיחן מלך האמרי ואת ממלכת עוג" וכו' (במדבר לב, לג). הרי שנתן להם את עבר הירדן מיד (כלומר, בחלות של "מעכשיו", אם יקיימו את התנאי וישתתפו בכיבוש הארץ).

גם בפרשת דברים חוזר משה רבינו ואומר: "ולמכיר נתתי את הגלעד, ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנן" וכו' (דברים ג, טו-טז). לשון עבר. וכן בספר יהושע, בכל מקום שזכרת נחלת בני ראובן ובני גד, תמיד נאמר: "אשר נתן להם משה" (יהושע יג, ח; יח, ז; כב, ד). אף פעם לא כתוב "אשר נתנו להם יהושע ולאעזר". משמע, שמשה קיבל את הדרישה של בני גד ובני ראובן,

חינוך ילדי ישראל קודם בחשיבותו לגידול בהמות לעבודת המקדש

התורה מספרת: "ומקנה רב היתה לבני ראובן ולבני גד, עצום מאד" (במדבר לב, א). מסיבה זו הם מבקשים ממשה רבינו להתנחל בעבר הירדן, שהיא ארץ מקנה, ולא להכנס לארץ ישראל.

שואל אותם משה: "האחיקם יבאו למלחמה, ואתם תשובו פה"? (במדבר לב, ו) עונים בני גד ובני ראובן ואומרים: "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו, ונאנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל, עד אשר אם הביאנו אל מקומם" (שם, טז-יז). כלומר, לא נשתמט ממלחמת כיבוש הארץ, אך בסופו של דבר אנו רוצים לשבת כאן, בעבר הירדן, ולא בארץ ישראל.

משה רבינו מקבל את התשובה הזאת, ובכל זאת, הוא מוכיח את בני גד ובני ראובן על נקודה מסויימת בתשובתם. הם אומרים: "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו" - הקדימו את הצאן לטף, ובכך "עשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר" (במדבר כ"ב, ט). אומר להם משה: "בנו לכם (תחילה) ערים לטפכם (שהם העיקר, ורק אחר כך בנו גם) גדרת לצנאכם" (במדבר לב, כד). הילדים חשובים יותר מן הצאן, ולהם עליכם לדאוג תחילה. אמנם הצאן הוא סיבת הבקשה של בני גד ובני ראובן לשבת בעבר הירדן, וגם עצם הדאגה לצאן ודאי לא נבעה משיקול כלכלי גס, שיוכלו לגדל כמה שיותר צאן כדי להרבות את ממונם, שהרי דור דעה היו, וחפצם לשבת בעבר הירדן נבע בודאי משקולים רוחניים, כפי שהסביר באריכות מו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 255-7), כגון לגדל בהמות שמונות לקרבנות, ולספקן לאחיהם שבעבר הירדן המערבי, שהרי לעבודת המקדש יש צורך בההמות רבות - לתמידים ולמוספים, ועוד הרבה יותר מזה לעולות ראייה ולשלמי חגיגה לכל ישראל, וכן לנדרים ונדבות - ממילא רוצים בני ראובן ובני גד להיות ספקי הבהמות לעבודת המקדש. אבל כמה שתהיה מצוה זו חשובה, הילדים חשובים יותר! לחנך ילדים לעבודת ה', יותר חשוב מלגדל צאן לקרבנות. אומר להם אפוא משה רבינו: אין להקדים את הצאן לפני הילדים. "בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם". בסדר הזה, ולא להיפך².

ואכן, בני גד ובני ראובן מקבלים את ההערה ואומרים: "טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד, ונעבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה פאשר אדני דבר" (במדבר לב, כו-כו). שינו את הסדר, והקדימו את הטף והנשים לפני המקנה.

ארץ הגלעד - מתי ניתנה לבני גד ולבני ראובן בנחלה?

ואולם, דברי משה כוללים גם דבר נוסף, הנוגע לגופה של הבקשה להתנחל בעבר הירדן.

משה קורא ליהושע ולאעזר הכהן, ואומר להם: "אם יעברו בני גד ובני ראובן אִתְּכֶם את הירדן למלחמה... - ונתתם להם את ארץ הגלעד לְאַחֲזָהּ. ואם לא יעברו חלוצים אִתְּכֶם - ונאחזו בתְּכֶם

אח"כ מתאר משה את שילוח המרגלים (דברים א, יט-מה). התוכחה כאן לבני גד ובני ראובן ברורה. הרי בזה הוא חושד אותם: "לָמָּה תְּנוֹאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'... פֶּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשִׁלְחֵי אֹתָם מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרְאוּת אֶת הָאָרֶץ... וְהִנֵּה קִמַּתְם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם, תְּרִבּוּת אֲנָשִׁים חֲסָאִים..." (במדבר לב, ז-יד).

אח"כ מספר משה, איך הקיפו את ארץ אדום ומואב ועמון, והוזהרו ע"י ה' שלא להלחם בהם ולא לכבוש את ארצם (דברים ב, א-ג). גם זה ענין שנוגע במיוחד לבני גד ובני ראובן, ולהחלטתם לשבת דוקא בעבר הירדן. כיון שבני גד ובני ראובן עתידים לשבת בעבר הירדן, בסמיכות לשלושת העמים הללו, צריך להזכיר להם שוב ולהזהירם, שאסור יהיה להם לכבוש את הארצות האלה. שלא "יבנו" על כך שיוכלו בעתיד לכבוש את הארצות הסמוכות להם ולהרחיב את נחלתם.

אח"כ מתאר משה את מלחמת סיחון ועוג, שהרי זאת הנחלה שקבלו לירדיהם בני גד ובני ראובן.

אחר כך אומר משה רבינו, (וזוהי תוכחה חריפה מאד): "וְנָא תִּןּוּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לְאָמֵר... אֶעֱבְרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה...". (שם, כג). למרות שאני נמצא כעת בעבר הירדן - הארץ שאתם, בני גד ובני ראובן, רוצים לשבת בה - אני אינני מסתפק בזה, אלא מתחנן אני לה' שיתן לי להכנס אל א"י⁵! תקט"ו תפילות (כמנין "וְנָא תִּןּוּן") התפללתי, לבטל את הגזרה שנגזרה עלי שלא להכנס לְאָרֶץ (דב"ר יא, י). ואתם, אם רק תרצו, יש באפשרותכם להכנס לְאָרֶץ - ואתם מוותרים עליה מרצון⁶!...

אחרי שכל התוכחות אינן עוזרות, ובני גד וראובן אינם משנים את החלטתם, מזהיר אותם משה על איסור עבודה זרה (דברים ד, טז ואילך), כיון שהם במיוחד עתידים לשבת בסמיכות לעובדי עבודה זרה (עמון ומואב) ולהיות מושפעים מהם.

מיד אחר כך - "אֲזַי יְבַדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (שם, מא). למה "אֲזַי"? ("אז" משמעו שבכוונה עשה זאת דוקא עכשיו, ולא קודם). כי עד כאן הוא מחכה, אולי יסכימו בני גד וראובן לשבת בא"י, ולא יהיה צורך להבדיל ערי מקלט בעבר הירדן. אך היות והם לא שומעים בקולו להכנס לארץ, הוא מבדיל להם שלוש ערים בעבר הירדן, לערי מקלט.

ובאמת, גם פעולה זו עצמה, יתכן שאינה אלא רמז לבני גד ובני ראובן על התוצאות שעלולות להגיע מהחלטתם. הרי חז"ל כבר שאלו, למה בארץ ישראל ישנן שלש ערי מקלט, וכמספר הזה יש גם בעבר הירדן? הרי בארץ ישראל יש תשעה שבטים ובעבר הירדן יש שנים וחצי שבטים, א"כ למה אותו מספר של ערי מקלט? עונה הגמרא - בגלעד (שבעבר הירדן) שכיחי רוצחים (מכות ט, ב). יש שם יותר רוצחים, לכן צריך שם יותר ערי מקלט. למה בגלעד יש יותר רוצחים? אולי מפני שכבר מן ההתחלה יש שם זלזול דק בחיי אדם. הם חושבים יותר על הצאן מאשר על הטף. ממילא, לאחר שנים רבות, הפגם הקטן הזה "מתפתח", ומגיע לכך שיש רוצחים. רוצחים בשוגג וגם רוצחים במזיד (שכן גם רוצח במזיד בורח לפעמים לעיר מקלט). אבל ודאי סיבה נוספת לכך שבגלעד שכיחי רוצחים, היא הריחוק ממרכזי התורה ומן הסנהדרין. ממילא נמצא, שגם הבדלת ערי המקלט בעבר הירדן, היא סוג של תוכחה שמוכיח משה רבינו את בני גד ובני ראובן על החלטתם לשבת בעבר הירדן ולא בארץ ישראל.

נחילת ספר דברים - תוכחה לבני ראובן ובני גד על החלטתם

והנה, למרות שמשה רבינו מאשר את בקשתם של בני גד וראובן לשבת בעבר הירדן, נראה שהוא מסרב לקבל זאת בלב שלם. הוא עדין מנסה לשכנעם, שיאחזו בא"י ולא בארץ הגלעד. אם נתבונן בתוכחתו של משה לישראל לפני מותו, ובתיאורו את כל מה שעבר על ישראל במדבר, מתחילת ספר דברים ועד פרשת "אֲזַי יְבַדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (דברים ד, מא), קשה לכאורה להבין את סדר הפרשיות שם. דברים יסודיים כמו עשרת הדברות וחטא העגל אינם מופיעים שם (עשרת הדברות מופיעות רק אח"כ, בפרשת 'ואתחנן', וחטא העגל מופיע רק בפרשת 'עקב'), ומה כן מופיע? - ענינים אחרים, שהמכנה המשותף להם הוא - תוכחה לבני גד וראובן, מדוע אינם רוצים להכנס לא"י.

איפה רואים במיוחד, שתוכחתו של משה מיועדת בעיקר לבני גד ובני ראובן? - בסוף פרשת דברים, בפסוק "וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא לְאָמֵר, ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לְפָנַי אַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל" (שם ג, יח). אומר שם רש"י: "לבני ראובן וגד היה מדובר", (שהם אלו שהתחייבו לעבור חלוצים לפני אחיהם בכיבוש הארץ). הרי שכל הפרשה כולה, למרות שנאמרה אל כל ישראל, כפי שנאמר בתחילתה - "אֲלֵה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (שם א, א) - נאמרה גם באופן פרטי אל בני גד ובני ראובן, כנסיון אחרון (לפני הסתלקותו של משה) להשפיע עליהם לשבת בא"י ולא בעבר הירדן.

משה מתחיל עם זה, ש"ה' אלקינו דָּבַר אלינו בְּחָרֵב לְאָמֵר... פָּנּוּ וְסַעֲוּ לָכֶם, וּבֵאוּ... וְיָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ" (שם, ו-ח). כמובן שזוהי פניה מרומזת אל בני גד וראובן, מדוע אינכם הולכים לא"י.

אחר כך מופיע ענין מינוי השופטים: "וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא לְאָמֵר: לֹא אוּכַל לְבַדֵּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב... הֵבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ: טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת" (שם ט-י). וקשה לכאורה: מה התוכחה כאן? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו מציע הצעה, וישראל מקבלים אותה! מה לא בסדר בזה? אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להסכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך"? אמנם לשרי אלפים ושרי מאות יִפְחָרוּ אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים, אבל אינה דומה חכמתם וקדושתם לחכמתו וקדושתו של משה. ממילא, היה עליהם לומר: אנו רוצים ללמוד ממך! אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדבר אשר דברת לעשות", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי השרים (רש"י שם, יד). גם בדברים אלו יש לראות תוכחה מרומזת לבני גד וראובן, שבחרו לשבת בעבר הירדן ולא בא"י. הרי מרכז התורה הוא במקדש, שבו יושבת הסנהדרין, שמהם יוצאת תורה והוראה לישראל, ובעבר הירדן ידוע היה שלא יבנה המקדש (ע"י רמב"ן במדבר כא, כא). ממילא, אם ישבו בעבר הירדן, יהיו רחוקים ממרכז התורה, ויצטרכו לשמוע את הדברים מתלמידים ותלמידי תלמידים. לא יהיה להם אותו לימוד שהיה יכול להיות להם אם היו יושבים בעבר הירדן המערבי, קרוב יותר

נורא. טהרת כלים חשובה היתה אצלם יותר משפיכות דמים. הגמרא מסתפקת אחר כך (שם, ב), כיצד הגיעו למצב כזה, שהיתה "קשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים". האם שפיכות דמים היא שהזדלזלה אצלם, או שטהרת כלים נהיתה חמורה אצלם באופן מיוחד (הגמרא מוכיחה לבסוף, ששפיכות דמים היא שהזדלזלה אצלם). ואולם אמר על כך מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל: גם כשהגמרא העלתה את האפשרות שטהרת כלים היא שנהיתה חמורה אצלם, אין הכוונה שבאופן זה אין שום פגם. גם מצב בו טהרת כלים היא שנעשתה חמורה עד כדי כך "שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים", אינו מצב שפיר. יש יחסיות בתורה. צריך לדעת מה חמור ומה קל; ואם מגבירים את ערך טהרת כלים יותר מערך שפיכות דמים, אפילו בלי לזלזל בשפיכות דמים - בשפיכות דמים ימשיכו להזהר כמו שנהרו עד היום, אבל בטהרת כלים יחמירו חומרות על גבי חומרות - זהו סילוף התורה, ובסופו של דבר נמצאת שפיכות דמים מזדלזלת (באופן יחסי). צריך לדעת את היחסיות של הדברים, מה יותר חמור ומה יותר קל. אי אפשר להפוך את התורה ולעשות משפיכות דמים ערך פחות חשוב מטהרת כלים.

חז"ל מביאים: "אמר רבי עקיבא, כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים - פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי מת מצוה, ונטפתי בו בארבעה מילין עד שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתי. וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי אליעזר ורבי יהושע, אמרו לי: כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו היית שופך דמים" (מס' דרך ארץ זוטא פ"ח). הראשונים נחלקו, למה אמרו כך לרבי עקיבא; האם מפני שמת מצוה קונה מקומו, והיה לו לקברו במקום שנמצא, ולא לטלטלו למקום אחר, או מפני שביטל עצמו משימוש תלמידי חכמים בזמן שהתעסק בנפטר, ושימוש תלמידי חכמים אינו נדחה אפילו מפני מת מצוה (עי' כתובות יז, א תוד"ה מבטלין). עכ"פ, רבי עקיבא לקח מוסר ממה שקרה לו, ואמר: "בשעה שנתכוונתי לזכות נתייבתי כרשע, בשעה שלא נתכוונתי - על אחת כמה וכמה! באותה שעה לא זזתי מלשמש לחכמים!" אם כשרציתי לעשות מצוה, בכל זאת אומרים לי שעשיתי עבירה, מה יהיה כשלא אתכוין לעשות מצוה? הרי אז ודאי שעלול אני להכשל בעברות. לכן התחיל לשמש את החכמים. עכ"פ, לפי הפירוש השני, שלא היה לו לבטל שימוש תלמידי חכמים בגלל טיפול במת מצוה - היה כאן משקל לא נכון. הוא נתן עדיפות לדבר הלא נכון. ממילא - על כל פסיעה ופסיעה שפסע, הוא נידון כאילו היה שופך דמים. צריך לדעת על כל מצוה, מה המשקל היחסי שלה בתוך המאזן של תרי"ג מצוות, ולא לאבד את קנה המידה הנכון.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

מיד אחר כך נאמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (שם, מד). מה פירוש "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל"? ועד עכשיו לפני מי שם? הרי גם עד עכשיו שם את הדברים לפני בני ישראל! אלא שעד עכשיו הדברים משמשים כתוכחה מיוחדת לבני גד וראובן, ומעכשיו הדברים מכוונים לכל ישראל בשווה.

חז"ל אמרו (במד"ר כב, ט) על בקשתם של בני גד ובני ראובן: "נחלה מבהלת פראשנה, ונאחזיתיה לא תבךך" (משלי כ, כא). זוהי נחלה מבהלת, בלי שיקול דעת, שמבקשים קודם גדרות בשביל הצאן, ואח"כ ערים בשביל הילדים, וכן עצם כל הענין, שמעדיפים לשבת בעבר הירדן מאשר בא"י המקודשת יותר, וקרובה יותר למרכזי התורה. אין כאן ענין של איסור (אם היה כאן איסור, משה לא היה מסכים בשום אופן ובשום תנאי לבקשתם של בני גד ובני ראובן), אבל יש כאן משקל מעוות והסתכלות לא נכונה, שיביאו לתוצאות חמורות בהמשך הזמן, כפי שהזכרנו. יש דברים שבהם עצמם אין עבירה, אבל הם שורש פורה ראש ולענה. ומשה רבינו כנביא, עיניו צופות למרחוק, והוא רואה ומרגיש כאן את השורש הזה, ולכן הוא מוכיח אותם כל כך. בני גד ובני ראובן ודאי לא מרגישים בנקודה הדקה של זלזול בחיי אדם שישנה אצלם. אבל משה מרגיש בה, ומעיר להם עליה, ובכל זאת, בסופו של דבר - נוצר מצב שבגלעד שכיחי רוצחים.

כל המוסיף גורע - החמרת יתר במצוה אחת גורמת לזלזול במצוות אחרות

כפי שהזכרנו, בני גד ובני ראובן "עשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר".

דוגמא נוראה לאיבוד המשקל וקנה המידה הנכון בין דברים, מוצאים במסכת יומא. הגמרא מסבירה, שבהתחלה היה נהוג, שכל כהן שרצה לתרום את הדשן מעל המזבח, היה תורם. במקרה והיו כמה כהנים שרצו לתרום את הדשן, היו רצים ועולים בפְּבֶשׁ של המזבח, ומי שהיה מגיע ראשון לתוך ארבע אמות העליונות של הכבש, היה זוכה בעבודה. מעשה בשני כהנים שהתחרו ביניהם, והקדים האחד את חברו. פְּעַם המפסיד מאד, לקח סכין - ונעץ בלב חברו! נורא ואיום! שפיכות דמים! ועוד במקדש! ובגלל מה? בגלל ריב, מי יזכה בעבודת תרומת הדשן!

רבי צדוק, שהיה שם בשעת מעשה, נעמד מיד, ומתחיל לדבר דברים נוראים על מה שקרה כאן! ובינתים, מה קורה? אביו של הפצוע רץ אל בנו, ומוצא אותו כשהוא מפרפר. כשראה זאת האב, עמד ואמר: "ברוך השם! עדין בני מפרפר, ולא נטמאה הסכין!..." (יומא כג, א) לא אדם זר, אלא אביו של הנדקר בכבודו ובעצמו עומד ואומר: לא נורא! אל תבהלו יותר מדי! אמנם בְּנֵי עומד למות, אבל לִסְכִּין - שלום. היא לא נטמאה, חלילה... איזו מין נחמה היא זו? זה מה שחשוב עכשיו! אומרת הגמרא: "ללמדך, שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים" (שם). עיוות וסילוף

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושטנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת מטות: "כָּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (במדבר ל, ג) ⇔ "וְהַיֵּצֵא מִפִּיךָ תַעֲשֶׂוּ" (שם לב, כד). קשר נוסף: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמַּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם ל, ב) ⇔ "וַיֵּצֵאוּ לָהֶם מֹשֶׁה... אֶת רְאֵשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לב, כח). קשר נוסף: "לֹא יִחַל דְּבָרוֹ" (שם ל, ג) ⇔ "עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ... פְּאֻשֶׁר אֲדֹנָי דְּבָרֶךָ" (שם לב, כה-כז).

קשר נוסף: "וְאֵם הַנְּיָא אֲבִיהָ אֲתָה... וְהָיְתָם נְקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל" (שם ל, ו) ⇔ "אֵם תַּעֲשֹׂן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה... וְהָיְתָם נְקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל" (שם לב, כ-כב).
 קשר נוסף: "כָּל הַדְּרִיָּה וְאֶסְרִיָּה אֲשֶׁר אֶסְרָה עַל נַפְשָׁה לֹא יִקְוִים" (שם ל, ו) ⇔ "וַיִּקְרָא לָהּ נֹכַח בְּשֵׁמוֹ" (שם לב, מב), "לָהּ אִינוּ מַפִּיק ה"א... לִפִּי שְׁלֵא נִתְקִיִּים לָהּ שֵׁם זֶה" (רש"י).

קשר נוסף: "וְאֵם הַנְּיָא אֲבִיהָ אֲתָה... פִּי הַנְּיָא אֲבִיהָ אֲתָה" (שם ל, ו) ⇔ "וְלִמָּחָה תִּנְיָאוֹן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לב, ז-ט).
 קשר נוסף: "וְאֵם הַנְּיָא אֲבִיהָ אֲתָה"; "וְאֵם הָיָה תְהִיָּה לְאִישׁ"; "וְאֵם בְּיָוִם שָׁמַע אִישָׁה יִנְיָא אֲתָה"; "וְאֵם בֵּית אִישָׁה נְדָרָה"; "וְאֵם הָפֵר יָפֵר אֲתָם אִישָׁה בְּיָוִם שָׁמַע"; "וְאֵם הַחֶרֶשׁ יַחְרִישׁ לָהּ אִישָׁה מִיּוֹם אֶל יוֹם"; "וְאֵם הָפֵר יָפֵר אֲתָם אַחֲרֵי שָׁמַע" (שם ל, ו-טז) ⇔ "אֵם מְצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ"; "אֵם יָרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֲלִים מִמְצָרִים"; "אֵם הִבִּיאָנִס אֶל מְקוֹמָם"; "אֵם תַּעֲשֹׂן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה"; "אֵם תַּחֲלִצוּ לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה"; "וְאֵם לֹא תַעֲשֹׂן כֵּן"; "אֵם יַעֲבְרוּ כְּנִי גַד וְכִנִּי רְאוּבֵן אֲתָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן"; "וְאֵם לֹא יַעֲבְרוּ חֲלוּצִים אֲתָכֶם" (שם לב, ה-ל). [פרשת תנאי בני גד ובני ראובן משופעת בלשון התנאי "אם"].

הקשר שציינ אליו הרב שליט"א בפרשת מסעי: "וַיִּנְחְנוּ עַל הַיַּרְדֵּן" (במדבר לג, מט) ⇔ "בְּעַרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יָרְחוּ" (שם לו, יג).
 קשר נוסף: "אֲלֵה מִסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם... בְּיַד מֹשֶׁה" (שם לג, א) ⇔ "אֲלֵה הַמְצָאוֹת וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לו, יג).

קשר נוסף: "אֲלֵה מִסְעֵי" (שם לג, א), "מוֹנָה כֹל הַמְּסֻעוֹת" (רש"י) ⇔ "וַתִּהְיֶינָה מִחֲלָה תְרָצָה" וכו' (שם לו, יא) "מִנְאֵן לִפִּי גְדוּלְתָן" (רש"י).
 קשר נוסף: "וּמִצְרִים מְקַבְרִים" (שם לג, ד) ⇔ "לְשׁוֹב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ" (שם לה, לב) "אִיזְהוּ יִשִּׁיבָה שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ? הוּא אֹמֵר: זֶה קְבוּרָה" (מכות יא, ב).
 קשר נוסף: "וְהִתְנַחֲלְתֶם אֶת הָאֶרֶץ בְּגוֹרָל" (שם לג, נד) ⇔ "לְתֵת אֶת הָאֶרֶץ בְּנִחְלָה בְּגוֹרָל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לו, ב).
 קשר נוסף: "לְרֵב תְּרַבּוּ אֶת נַחְלָתוֹ, וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת נַחְלָתוֹ" (שם לג, נד) ⇔ "וְנִגְרָעָה נַחְלָתְךָ מִנַּחְלַת אֲבֹתֶיךָ, וְנִוְסַף עַל נַחְלַת הַמַּטֵּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָּהֶם" (שם לו, ב-ג).

קשר נוסף: "לְמִטּוֹת אֲבֹתֶיכֶם תִּתְנַחֲלוּ" (שם לג, נד) ⇔ "אִישׁ בְּנִחְלַת מִטָּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לו, ז).
 2. וכמו שעשה יעקב אבינו, שמסופר עליו: "וַיִּצְעֵק נֶסֶע סֶפְתָּה, וַיִּבֶן לוֹ בֵּית, וַיִּלְמְקְנֶהוּ עֵשָׂה סֶפְתָּה" (בראשית לג, יז). הרי שהדבר הראשון שעשה יעקב אבינו בהגיעו לסוכות היה - "וַיִּבֶן לוֹ בֵּית", וכפי שתרגם יונתן - "וַיִּבְנֶה לֵיהּ בֵּי מְדֻרָא". כלומר, דאג תחילה לענייני הרוחניים, עבדו ועבור בני ביתו, ורק אח"כ - "וַיִּלְמְקְנֶהוּ עֵשָׂה סֶפְתָּה".

[ובאמת, מפסוק זה למד הטור (או"ח סי' תי"ז) שחג הסוכות הוא כנגד יעקב אבינו. וכבר שאלו על כך, איך ניתן ללמוד כן, והרי מצות סוכה היא שה אדם ישב בה, ואילו הסוכות שבנה יעקב אבינו היו עבור צאנו, בעוד הוא עצמו ישב בבית, כמבואר בפסוק - "וַיִּבֶן לוֹ בֵּית" - ולא דמי כלל לסוכות דידן. ותירצו, דכשם ש"וַיִּבֶן לוֹ בֵּית" לא מיירי בצרכי גופו של יעקב, אלא בענייני הרוחניים, וכנ"ל, כך גם המשך הפסוק, "וַיִּלְמְקְנֶהוּ עֵשָׂה סֶפְתָּה", לא מיירי בצרכי הגשמיים או בצרכי בהמותיו, אלא גם שם הכונה היא לענין רוחני, שעשה כל קניניו לענין עראי, כמו סוכה. כי העיקר בעולם הזה הוא רק התורה הקדושה - "ובנא ליה בי מדרשא" - וכל השאר הוא רק עראי והבל. וזהו באמת ענין חג הסוכות, "צא מדירת קבע ושב בדירת עראי", לא רק בגוף, אלא גם בתודעה, ולהשיב אל הלב, שכל עניני עוה"ז - אכילה ושינה ודירה - הם עניני עראי. ולכן ילפי מפסוק זה, שחג הסוכות הוא כנגד יעקב אבינו, שהרי בפסוק זה מבואר כל ענין חג הסוכות].

3. ואכן כך כתב הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (גיטין לו, ב מדפי הרי"ף) ובהשגותיו על בעל המאור (ביצה י, א מדפי הרי"ף), והובא גם בחי' הרשב"א (ביצה כ, א), שמשם הקנה את ארץ סיחון ועוג לבני גד ולבני ראובן באופן מידי, כפי שביקשו ממש, "שיתן להם נחלתם מיד". אלא שהתנה עמם, שאם לא יעמדו בהבטחתם, תבטל המתנה למפרע, והנחלה שקבלו נטל מהם.

ובאר הראב"ד, שלכן היה צריך לעשות עמם תנאי כפול: "אֵם יַעֲבְרוּ כְּנִי גַד וְכִנִּי רְאוּבֵן אֲתָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חֲלוּץ לְמַלְחָמָה... וַיִּתְּתֶם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגְּלִיעָד לְאַחֲזָהּ. וְאֵם לֹא יַעֲבְרוּ... וְנִאֲחֲזוּ בְּתִכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (במדבר לב, כט-ל). כי המתנה היתה מעכשיו, ולכן, כדי לבטלה, צריך לעשות התנאי "בראווי ובחוזק", ככל הלכות תנאים. אבל אם לא היתה המתנה חלה עד אחר קיום התנאי, לא היה צורך בתנאי הנעשה ככל הלכות תנאים, ודי היה בתנאי פשוט [השגות הראב"ד על בעל המאור במס' ביצה שם]. ועי' רמב"ן במלחמות שם שהביא ראיה לדברי הראב"ד מן הירושלמי (קידושין פ"ג ה"ג). ועי' משך חכמה בסוף פרשתנו, שבאר על פי יסוד זה למה היה התנאי רק עם בני גד ובני ראובן, ולא כלל גם את חצי שבט מנשה].

אבל הרמב"ן כתב, שמשם לא מסר לבני גד ולבני ראובן את כל ארץ סיחון ועוג, אלא רק מקצת ערים משם, כדי להושיב בהם את נשיהם ובניהם ומקניהם. ולגבי שאר הארץ ציוה את יהושע והנשיאים, שיתנו להם רק לאחר קיום התנאי (רמב"ן במדבר לב, כט).

4. ועי' אגרות חזו"א (ח"ג אגרת ס"ג), שהחובה לגור במקום תורה, גדולה עוד יותר מהחובה לגור בא"י. וכן אמרו בגמ', "שכל זמן שברוך בן נריה קיים, לא הניחו עזרא ועלה" (מגילה טז, ב. ועי' רש"י שם). וכן אמרו, "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שהגלה גלות צדקיהו, ועדיין גלות יכניה קיימת" (גיטין פח, א), "שגלות יהויכין קדמה לגלות צדקיהו אחת עשרה שנה; וזו היא צדקה, שמהיר והחריב ביתו כדי להגלות דורו של צדקיהו לבבל, בעוד שחכמי גלות יכניה קיימין, שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם, לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה" (רש"י שם). הרי שהקדים הקב"ה את חורבן הבית ואת גלות יהודה, כדי להושיב את בני יהודה בבבל בקרבת גדולי התורה שהיו שם. ועי' "העמק דבר" (דברים ג, טז), שבאר, מה עשה משה רבינו כדי לתקן במעט בעיה זו עבור בני גד ובני ראובן.

וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' ב' ד"ה אין ספק) וז"ל: אין ספק שהדירה בא"י היא מצוה גדולה בכל זמן, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית וכו', אלא שמצוה זו אם יש דברים מונעים אינו מחוייב לעלות, שהרי אף הדרים שם יכולים הם לצאת לישא אשה וללמוד תורה כמו שהזכירו חז"ל וכו', כ"ש אם הוא רוצה לעלות והאשה אינה רוצה ויצטרך לגרש ואולי לא ימצא שם אשה וכו', וכן אם לא ימצא שם ללמוד תורה ובחזו"ל ימצא כפי שכלו וכו', כל אלו הדברים או מקצתן מנעו הרבה גדולים שלא לעלות וכו'. עכ"ל. ע"ש.

וכן כתב בפלא יועץ (ערך דירה) וז"ל: טוב לקבוע דירתו בירושלים עה"ק טוב"ב, אם לא שחושב שבעיר אחרת יהיה לו יותר יישוב לעבודת הש"י, שאז אפילו ישיבת חז"ל טובה משיבת א"י, כי זה כל האדם, שיעבוד את בוראו עבודה שלימה עבודה תמה, ויהיה משכן אל הקדושה וכו'.

5. עי' רש"י ורמב"ן שכתבו, שתפלת משה לה' שיבטל את הגזרה שגזר עליו שלא להכנס לא"י, היתה לאחר מלחמת סיחון ועוג, כשישראל היו כבר בעבר הירדן (רש"י דברים ג, כג, ורמב"ן שם בפירושו שני. וכתב עליו הרמב"ן שהוא "הנכון"). [אבל לפירוש ראשון ברמב"ן (שם), תפלת משה היתה מיד לאחר שנגזרה עליו הגזרה, כשעוד היה במדבר צין (עי' במדבר כ, א-ב)].

6. ועי' גם אב"ע (דברים ג, כד) ורמב"ן (שם, ג) שכתבו, שמשם סיפר לישראל על תפלותיו הרבות לה' להכנס לא"י, כדי לחבב את א"י בעיניהם (אב"ע), וכדי להוכיחם (רמב"ן).